

VAN ZOYS TOT SOEST

TIJDSCHRIFT VAN DE „HISTORISCHE VERENIGING SOEST”

5e jaargang nr. 2 herfst 1984

Foto omslag
spoorwegstation Soesterberg

Historische Vereniging Soest
Opgericht 8 mei 1980

Bestuur:

voorzitter : P.J. van Doorn, Schoutenkampweg 113, Soest
secr.penningm. : P.J. van den Breemer, Vosseveldlaan 21, Soest
overige leden : A.J. van den Dijssel, Lange Brinkweg 11, Soest
J.E.J. Hilhorst, Plasweg 57, Soest
W.C.J.M. Peters, Van Mecklenburglaan 24, Soest
W. Schimmel, Steenhoffstraat 73, Soest
G. Staalenhoef, Aalsmeerweg 32 III, Amsterdam

Redactiecommissie:

eindredacteur : F.S.I. Knaapen, Nassauplantsoen 10, Soest
leden : E. de Bree, Braamweg 54, Soest
P. Siegers, Van Straelenlaan 8, Soest
vormgeving : F. Elsman, Bachweg 66, Amersfoort

Alle rechten voorbehouden.

Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke
toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Soest.

De contributie bedraagt f 30,- per jaar.

Betaling is mogelijk op:

de postrekening van de penningmeester Historische Vereniging Soest,
nummer 54.59.21.8.

dan wel op de bankrekening van de vereniging bij de Rabobank te
Soest, rekeningnummer 3599.02.235.

ISINGS

door Simon van Alphen

Wanneer dit nummer van ons tijdschrift verschijnt, behoort de Isings-tentoonstelling in de Oudheidkamer al weer tot het verleden. Door de goede voorbereiding is deze expositie een groot succes geworden.

Bezoekers uit het hele land wilden hun kennismaking met hun "oude schoolvriend" graag vernieuwen. Opmerkelijk echter is het geringe aantal Soesters dat deze hommage aan een man, die meer dan zeventig jaren op de achtergrond aan de Kolonieweg leefde, bezocht.

Leden van Historische Vereniging Soest zijn mensen, die een grote belangstelling hebben voor het verleden; voor de plaatselijke, regionale, nationale of mondiale historie.

Naast een "aangeboren aanleg" welke soms uit familie-traditie stamt, is die interesse stellig gewekt door een onderwijzer of leraar, die in de geschiedenisles op bezielende wijze aan de hand van de wandplaten, het verleden tot nieuw leven wist te brengen.

De werken van Hoynck van Papendrecht (Prins Willem II in de slag bij Waterloo) Jetses en Isings vormden toen het "beeldscherm".

Zo heeft de schilder Isings onbewust een bijdrage geleverd aan het ontstaan van diverse oudheidkundige genootschappen in ons land!

Op 31 juli 1884 werd de kunstenaar geboren te Amsterdam als zoon van een bakker in een streng gereformeerd milieu.

Al op heel jonge leeftijd werd aan de jonge Johan Herman een aandeel in het dagelijks werk opgedragen.

's Morgens voor schooltijd moest hij brood rondbrengen, waardoor hij veelal te laat op school kwam. Hij was het elfde kind in het gezin, dat korte tijd later nog met twee kinderen zou worden uitgebreid.

Het was in de tijd van opkomende industrialisatie lang en hard werken voor de kleine middenstander om de concurrentie met de broodfabrieken het hoofd te kunnen bieden.

Gezien de geldelijke zorgen thuis, waren er geen middelen om een vak te leren. Integendeel, zo spoedig mogelijk moest Johan door werken ook "inbrengen".

Na de lagere school kwam hij als jong maatje in dienst bij een huis- en decoratieschilder. Kwasten reinigen, soms wat verf mengen of een ruitje inzetten vormden zijn dagelijks werk.

In de avonden volgde hij een avond-tekenschool, terwijl hij tussendoor gelegenheid vond de etalages van kunsthandels af te lopen om indrukken op te doen. Amsterdam bood hiervoor veel mogelijkheden aan het Rokin, Kalverstraat, Heiligeweg enz.

Isings was in die jaren al een leergierig mens, maar de veelheid van indrukken die hij opdeed kon hij nog niet zo snel verwerken en dat bezorgde hem een slechte eigenschap: slordigheid!

Dit heeft hij snel begrepen en hij zocht en vond een andere baan: tekenaar op een technisch bureau. Dat vereiste wel een grote nauwkeurigheid en gevoel voor details. Vooral ook dat laatste gevoel heeft hij sterk weten te ontwikkelen. De slordigheid verdween en kwam in zijn latere werk alleen nog maar eens terug als het functioneel was in zijn composities.

Isings

In 1909, het jaar na zijn komst in Soest, trouwde Isings. Het huwelijk werd gezegend met drie kinderen, een jongen en twee meisjes. Tuberculose was toen nog een veel gevreesde volksziekte, waartegen niet veel viel te doen. Ook Isings heeft daaraan zijn tol betaald. In 1916 stierf zijn eerste vrouw en hun drie kinderen waren haar in datzelfde jaar reeds voorgegaan.

Het huis "In d'Opgang" had voor Isings in één klap zijn glans verloren. Zijn tien jaar oudere vriend Cornelis Jetses is hem in die jaren tot grote steun geweest.

Na de begrafenis van zijn vrouw is Isings met Jetses meegegaan naar diens huis, waar zij samen het atelier zouden gebruiken. Al gauw zagen de beide kunstenaars in, dat dat niet ging, omdat zij alle twee de eenzaamheid gewend waren.

Jetses was in 1873 in Groningen geboren (hij overleed te Wassenaar in 1955) en hij had met Isings gemeen, dat ook hij beschikte over het vermogen zijn omgeving scherp waar te nemen en weer te geven. Toen Isings in 1909 Jetses ontmoette had deze al een nationale faam verworven als illustrator van leesboeken voor de lagere school. Titels als "Ot en Sien", "Buurkinderen", "Nog bij Moeder", "Afkes Tiental", "Pim en Mien" waren in die tijd al even bekend als het leesplankje "aap-noot-mies". Het feit dat Jetses de kans heeft gezien zijn werk te laten aansluiten bij het gevoelsleven van de kinderen bestempelt hem tot een kinderpsycholoog in hart en nieren. Jetses had in de uitgever J.B. Wolters in zijn geboortestad een goede afnemer voor zijn werk gevonden. Hij bracht ook Isings met deze

uitgeversfirma in contact, waardoor er ook voor hem wat meer vastheid in zijn bestaan ontstond.

Er kwam een wisselwerking op gang; dan weer betreft het een opdracht van Wolters om een bepaald onderwerp uit te werken, even later is het een spontaan in het een brein van Isings ontstaan onderwerp dat hij zelf aan de uitgever aanbood. Wolters kende de markt en Isings beschikte over de kennis om aan de marktvrage te voldoen. Zo werkte die wisselwerking bevruchtend op beide partijen.

Jetses, die een beroepsopleiding had gevolgd en in Duitsland veel monumentale onderwerpen had uitgewerkt - o.a. voor de hertog van Sachsen-Meiningen in Thüringen - bleef voor Isings ook toen hij Jetses in bekendheid evenaarde een vriend voor het leven.

Isings zei van hem: "Ik heb veel kennissen; weinig vrienden. Maar een vriend die mij verstaat en die ik wederkerig versta; van wie ik zeggen kan al het mijne is het uwe en al het uwe is het mijne: neen. Zo was Jetses niet tot het einde. Tegen het einde is er een stoornis opgetreden en die lag in zijn constitutie.

De uitgever Wolters liet Isings altijd veel ruimte. Deze had - zoals gezegd - ook de mogelijkheid zelf zijn onderwerpen te kiezen. Natuurlijk boeide het ene onderwerp hem meer dan het andere, maar de kunstenaar ging er van uit, dat een nieuw werkstuk beter moest zijn dan het vorige.

Daartoe liet hij een inspiratie eerst volledig rijpen en als dan het beeld hem scherp voor ogen stond trok hij erop uit om in musea, prentencabinetten en boekwerken gegevens over zijn personagiën te verzamelen.

Daarbij mag worden vermeld, dat Isings niet van reizen hield; hij vond het maar een noodzakelijk kwaad. Hij gebruikte zijn reizen voor het vergaren van indrukken.

"Als ik vergaard heb, ben ik graag met rust gelaten" placht hij te zeggen en hij trok zich terug in zijn atelier.

Over zijn stijl zegt hij, dat die in zijn zestig jaren van actief bezig zijn wel is gewijzigd. Die stijl werd soberder en eenvoudiger.

"Je laat teveel zien; dat is onmogelijk. Je moet loslaten. De "hoofzaak gaat vooraan" zegt hij als antwoord op een vraag over stijl.

In het werk van Isings valt het op, dat de gezichten van de door hem weergegeven figuren zoveel op hemzelf lijken. Dit is geen toeval. Hij werkte geheel alleen in zijn atelier; en had daarbij geen modellen om zich heen, alleen een aantal foto's, gravures en schetsen. Hij poseerde zelf voor een spiegel en stelde zich voor dat zijn spiegelbeeld de uit te beelden persoon was. Hij bepaalde dan hoe de lichtval op een gelaat het beste was, hoe de pose van zijn gewenste figuur in beeld moest worden gebracht.

Automatisch legde hij daardoor onopzettelijk veelal zijn eigen trekken in zijn werk vast.

Isings heeft tijdens zijn leven weinig commentaar op zijn werk gehad. Eén enkele kritiek - welke hij zelf terecht achtte - kwam van professor Blok uit Amsterdam. Deze kritiek betrof de schoolplaat waarop Karal V vreemde gezanten ontvangt in Brussel in aanwezigheid van Willem van Oranje.

Isings verklaarde die aanwezigheid door te stellen, dat Karel V erg op Willem de Zwijger was gesteld en dat hij hem daarom niet wegstuurde uit de kamer, waar het gesprek met de diplomaten plaatsvond. Dat was dan ook het enige commentaar dat de kunstenaar ooit heeft gehad.

Isings maakte zijn platen vanuit zijn visie op de historie. Hij zag een beeld, dat werkte hij uit; en alles wat hij al werkende onderzocht paste hij in in zijn werk op een naar zijn oordeel gefundeerde verantwoorde wijze: echter ondergeschikt aan de inspiratie welke hij

had ontvangen.

Hij zei van zichzelf: "Ik ben geen schepper; ik ben de na-werker.

"Het is mij voor-gewerkt. Dat is mijn eer, dat ik het gekregen heb".

Uit deze bekentenis blijkt zonneklaar, dat Isings een zeer gelovig mens is geweest. Hij was geen lid van een kerk: waarom niet? Hij was toch opgegroeid in een goed gereformeerd gezin?

Misschien juist daarom was hij geen lid van een kerk. Hij had als kunstenaar een geheel eigen levensbeschouwing opgebouwd, waarin geen plaats was voor zoals hij het noemde "het eindeloze gepraat eromheen; het getheoretiseer". In zijn visie was de directheid van de ontmoeting alles.

"Zoals God werkt, zo werkt een kunstenaar.

"Een kunstenaar denkt na wat God heeft voorgedacht.

"Een kunstenaar kan niet scheppen.

"Hij kan na-vormen.

"Hij kan geven wat hij ziet; plus zijn eigen liefde begrip en wezen".

Een stad in de Middeleeuwen

Het is de geloofsbelijdenis van een sterk dominerende persoonlijkheid, die onbegrepen door zijn directe omgeving in Soest en de beslotenheid van zijn huis aan de Kolonieweg werd beleefd.

Kan uit deze levensinstelling ook de naam van zijn huis "In d'Opgang" worden verklaard?

Toen Isings kort na zijn drie en negentigste verjaardag in 1977 in Soest overleed, liet hij aan bijna drie generaties Nederlanders het resultaat van zijn jarenlange arbeid na:

Zijn bijbel-illustraties, die hem zeer lief waren; zijn schoolplaten

zoals Willibrord apostel der Friezen 690; de moord op Floris V in 1296; Leiden ontzet 1574; Overwintering op Nova Zembla 1596/97; De Vierdaagse Zeeslag 1666 en zijn laatste plaat: een groep mannen tijdens de Duitse bezetting op weg naar het concentratiekamp Amersfoort. Elke plaat roept bij het bekijken een aantal herinneringen op. Men moet er rustig bij gaan zitten filosoferen en fantaseren dan gaat de plaat voor de beschouwer leven. Bekijkt u alleen maar de hierbij afgedrukte plaat "stad in de middeleeuwen". Door de zwart-wit druk van ons tijdschrift is veel van de diepgang verloren gegaan, maar de originele gekleurde plaat, waarop burgers, boeren en buitenlui, kooplieden en bedelaars samenkomen rond het stadhuis en de waag, laat op de achtergrondruimte voor veel fantasie over de steden, welke Isings in gedachten heeft gehad.

Rechts door de boog van de waag: de Munsterkerk van Roermond?

In het middenvlak het stadhuis met toren in Leiden?

Links daarvan de Amsterdamse Poort te Haarlem?

Nog verder links op het einde van de huizenrij, de kantelen van het stadhuis van Haarlem?

De houten huizen in het Begijnhof van Amsterdam?

Vult u zelf maar aan. Misschien komt u tot heel andere lokaties.

Eén ding staat echter vast: Isings heeft ons een beeld nagelaten hoe het leven in een middeleeuwse stad zou kunnen zijn geweest. Zeg maar: IS geweest.

Is het toeval, dat gelijk met de tentoonstelling van de werken van Isings ook de werken van zijn vriend Jetses elders werden geëxposeerd?

Misschien wel, maar voor mij is het een bevestiging van de hechte vriendschap van twee grote kunstenaars.

Ik heb het werk van Cornelis Jetses in Museum Marialust in Apeldoorn gezien.

Misschien kan het bestuur van de Oudheidkamer Soest ook eens proberen die tentoonstelling naar Soest te halen. Het is de moeite waard.

En wat Isings betreft: u hebt wat gemist in Soest als u de tentoonstelling in onze Oudheidkamer niet hebt bezocht.

Maar er is nog een mogelijkheid om dat gemis goed te maken.

U moet dan tussen 22 september en 4 november naar Groningen reizen en daar het Noordelijk Scheepvaartmuseum aan de Brugstraat bezoeken. Daar is Isings dan bij zijn uitvoer "J.B. WOLTERS-GRONINGEN-BATAVIA" zoals het vroeger in onze schoolboekjes stond.

REACTIE VAN LEZERS!

DE TREIN BLIJFT RIJDEN !

Van de heer G.W. Stalenhoef, Van der Griendlaan 11, Soesterberg; een lid van onze vereniging met een grote kennis omtrent Soesterberg van vroeger en nu (80 jaar) kwam de volgende reactie binnen:

"Op verzoek van de redactie wil ik als passagier plaats nemen in die trein" (zie oproep jaargang 5 nr. 1).

"Ik heb Barend Blauwendraad, die in 1933 honderd jaar werd, goed gekend.

"Hij werkte bij Jhr. De Beaufort in Maarsbergen tot zijn 80ste jaar.

"Van hem werd in 1933 het volgende geschreven:

"DE HONDERDJARIGE MET DE EEUWIGE JEUGD.

"En toch is 't waar, ik ben 23 Januari 1833 geboren te Soesterberg " "op den berg". Als 't niet in mijn trouwboekje stond, zou ik 't "zelf niet willen geloven; want ik voel mezelf nog een jonge kerel "van 80.

"Bart Blauwendraad heet dit wonder der natuur, dat zoo vredig woont "in zijn nederige huisje bij Maarsbergen en die in 1933 z'n honderd- "ste verjaardag viert.

"Hij moest gelukwenschen in ontvangst nemen. Stel u voor: de man van "100 jaar die zich geregeld met scheermes - en niet eens met zoo'n "kinderachtig veiligheidsdingetje - van zijn baard ontdoet, die nog "schrijven kan, een eigen tuintje onderhoudt en die zoo smakelijk "over smullen weet te praten; wiens doktersrekeningen nog geen 5 gul- "den bedragen en die een aangenaam huisgenoot is voor zijn 70jarige "dochtertje.

"Zijn recept voor een lang leven is:

"Hard werken, goed eten, vooral zuurkool met spek en bruine boonen;

"vroeg op en vroeg naar bed en ... vooral een pruim tabak.

"Daar heeft hij 't nooit zonder kunnen stellen.

"Dit wonder der natuur leest zelfs nog zonder bril.

"Ik heb de man zelf gesproken, hij was in dienst bij Jonkheer de "Beaufort in Maarsbergen. Toen hij 80 jaar werd nam hij z'n ontslag.

"Maar toen hij 100 werd gaf De Beaufort een feestje te zijner eer.

"Dit wil ik er maar bij vermelden, want ik ben persoonlijk erg ge- "steld op oude mensen. Ze weten wat te vertellen en dat is iets waar "ik erg op gesteld ben.

"Ik hoop dat u alles lezen kunt, want mijn oogen zijn niet zoo best "meer als in 1933 die van bovengeschetste 100jarige. Dat vind ik erg "jammer, anders zou ik veel meer kunnen schrijven, maar ik zie er "een beetje tegenop."

Graag heeft de redactie de ontboezeming van de heer Stalenhoef opge- nomen.

Hij vertaalt op eenvoudige wijze een herinnering uit een ver verle- den en voegt er ongemerkt voor ons een lesje aan toe:

Hoe leef ik lang, gezond en gelukkig;

Oude mensen weten wat te vertellen en dat is iets waar ik erg op ge- steld ben;

De redactie is dat helemaal met hem eens en stelt de heer Stalenhoef graag als voorbeeld. Wie volgt??

Misschien dat het aandachtig bekijken van de foto op het omslag (sta- tion Soestduinen) u tot het schrijven inspireert.

SOEST OMSTREEKS 1840

In het "Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden" van A.J. van der Aa - uitgave omstreeks 1840 - troffen wij op bladzijden 546 t/m 550 een beschrijving van de gemeente Soest aan, welke een aantal aardige bijzonderheden bevat, die het waard zijn aan u door te geven. In een tiental voetnoten heb ik getracht de vermelde gegevens verder toe te lichten; of wanneer Van der Aa zijn fantasie wat erg heeft doen spreken; een correctie te vermelden.

SOEST, gem. in Eemland, prov. Utrecht, arr. en kant. Amersfoort (6 k. d., 5 m. k., 5 s. d.); palende N.W. aan de gem. Baarn, N.O. aan de Eem, die haar van de gem. Hoogland scheidt, O. aan de gem. Amersfoort, Z. en Z.O. aan de gem. Zeyst.

Deze gem. bevat het d. Soest, benevens de geh. den Berg of Soesterberg, Hees, de Birket en Isselt, ook liggen daar in de Middellwijsche-polder en de Isseltsche-polder. Zij beslaat volgens het kadaster, eene oppervlakte van 4699 bund. 57 v. r. 55 v. elf daaronder 4683 bund. 73 v. r. 48 v. ell. belastbaar land. Men telt er 420 h, bewoond door 542 huisgez., uitmakende eene bevolking van ongeveer 2800 inw., die meest in landbouw, veeteelt, turfveenderij en handel in hout hun bestaan vinden. De rapen, die men er teelt, zijn om hare aangenaamheid, onder den naam van Soesterrapen, algemeen bekend en gezocht. Vroeger was het katoenspinnen er onder de landlieden, in algemeen gebruik, waardoor de vrouwen en de vrouwelijke dienstboden in het winterseizoen van 60 tot 70 guld. konden verdienen. Het haarspinnen wordt nu nog slechts door enkele arme gezinnen voor een klein loon gedaan.C1 Voor eenige jaren beston er te Isselt nog eene glasblazerij, doch deze is, in het jaar 1853, afgebroken.C2 De Herv., die er 940 in getal zijn, maken eene gem. uit, welke tot de klass. en ring van Amersfoort behoort. De eerste, die in deze gem. het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Christianus Lenneppeus, die in het jaar 1588 herwaarts kwam, doch slechts voor eenen zeer korten tijd. Na hem stond er Paulus Lindenus, die in het jaar 1613 herwaarts kwam, en in de Remonstrantsche tijd, ten jare 1619 zijne dienst heeft verlaten.C3 Het beroep is eene collatie van Z.M. den Koning.

De R.K., welke er 1810 in getal zijn, onder welke 1030 Communikanten, maken de stat. van Soest en Soesterberg uit.C4 Men heeft in deze gem. twee leer- en twee meisjes-werkscholen, allen in het dorp Soest, welke gezamenlijk des zomers door een getal van 280 à 300 leerlingen bezocht worden. Des winters is het getal echter grooter.

Deze gem. maakt met de gem. Baarn en Ter-Eem eene heerl uit, zijnde een privaat domein, aan Z.M. den Koning toebehoorende. Het d. Soest ligt l u. W. van Amersfoort, aan den straatweg op Naarden, rondom van hooge bouwlanden en akkers omgeven. Het is een oud dorp, waarvan men reeds op het jaar 1012 gewag vindt gemaakt in eenen brief van Keizer Coenraad. Het werd toen ten tijde Soyse, Zoys en Suys, naderhand ook Sose, en in het Latijn Zuzatum genoemd. Het was een welvarend en vermaard dorp, waarin dapperheid en vaardigheid in het boogschieten, zoodat men er zelfs een schuttersgilde van St. Agatha vond, welke van eene zeer oude instelling was; doch de plaats onderging reeds vroeg zware rampen, waardoor zij grootelijks verviel. Het is echter nog eene welbebouwde plaats, in welks kom men 262 h. en 1720 inw. telt.

De kerk der Herv. was vóór de Reformatie eene parochiepark, die den naam van de Apostelen Petrus en Paulus droeg. Zij prijkt met een aanzienlijken toren, en is sedert het jaar 1819 van een orgel voorzien, zijnde een geschenk van onzen tegenwoordigen Koning, destijds nog Prins van Oranje.

De R.K., die er 1813 in getal zijn, onder welke 1030 Communikanten, maken eene stat. uit, welke tot het aartspr. van Utrecht behoort, en door twee Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt. De kerk, aan den H.H. Petrus en Paulus toegewijd, is een redelijk groot gebouw, dat met een kloktorentje prijkt; ook deze kerk is van een orgel voorzien en heeft eene eigene begraafplaats. In den jare 1838, is voor het gehucht den Berg, eene nieuwe R.K. kerk gesticht.

Zie Soesterberg.C4

Behalve het oude kast. Hamelenberg, hebben in vroegere eeuwen in de parochie van Soest gestaan, het Brigittenklooster Mariënhof en de abdij Birkst. Zie dat woord.

In het jaar 1818 is in de gem. Soest eene inrigting van weldadigheid door Hare Majesteit de Koningin ingesteld, uit welk fonds alle behoeftige zieken en gekwetsten te Soest geboren en woonachtig, geneeskundige hulp wordt verleend, bejaarden van levensonderhoud voorzien en een getal van 140 kinderen ter school gaan, van welke de meisjes in alle vrouwelijke handwerken worden onderwezen.C5 Des winters wordt aan behoeftige daghuurders ook arbeid of hulp verleend. Dit dorp is de geboorteplaats van den Schilder en Graveur Hendrik Aldegraaf, ook Albert van Westphalen genaamd, geb, in 1502, † in 1568.C6

In het jaar 1356 werd Soest aan kolen gelegd C7, door Gijsbrecht van Nijenrode, op bevel van Hertog Willem van Beijeren, uit wederwraak, dat de Stichtschene de steden Weesp en Muider in brand gestoken hadden. In het jaar 1481 onderging zij een dergelijk lot, met het nabijgelegen Eemnes en Baarn.

Toen Maarten van Rossum, in het jaar 1543, de stad Amersfoort belegerde, werden Soest en eenige andere dorpen door hem geheel uitgeplunderd. In het jaar 1629 moest het dorp ook veel lijden van de keizerlijke groepen, die Amersfoort hadden ingenomen.

Den 13 October 1833 ontstond er te Soest een hevige brand, waardoor vijf woningen, benevens eene smederij en eene herberg eene prooierder vlammen zijn geworden.C8

De kermis te Soest valt in den 19 October, doch is van weinig betekenis.

Het wapen dezer gem. bestaat in een veld van sinopel, met een golvende fasce van zilver en chef met eene ploeg, en een pointe met eenen berg van hooi, alles van goud, gedekt door eenen zilveren helm en eenige landbouwersgereedschappen.

SOEST-BAARN-EN-TER-EEM, heerl. in Eemland, prov. Utrecht, arr. en kant. Amersfoort; palende N. aan de heerl. Eemnes en de Eem, O. aan de Vrijheid-van-Amersfoort, Z. aan de heerl. Leusden, de heerl. Zeyst-en-Driebergen en het geregt van de Bildt, W. aan de Oostveensche landen en Gooiland.

Deze heerl. bevat de gem. Baarn, Soest en Ter-Eem. Zij beslaat eene oppervlakte, volgens het kadaster, van 5419 bund. 57 v.r., 53 v.ell., waaronder 5393 bund. 75 v.r. 48 v. ell. belastbaar land.

Men telt er 740 h., bewoond door 934 huisgez., uitmakende eene bevolking van 4600 zielen, die meest in den landbouw hun bestaan vinden.

De Herv., die er 1650 in getal zijn, onder welke 1000 Ledematen, maken de gem. van Baarn-en-Eembrugge en Soest uit.

De R.K., die men er ruim 2900 aantreft, maken de gem. van Baarn-Zandvoort en Soest uit.

Men heeft in deze heerl. zeven scholen, welke gezamenlijk gemiddeld door een getal van ongeveer 600 leerlingen bezocht worden.

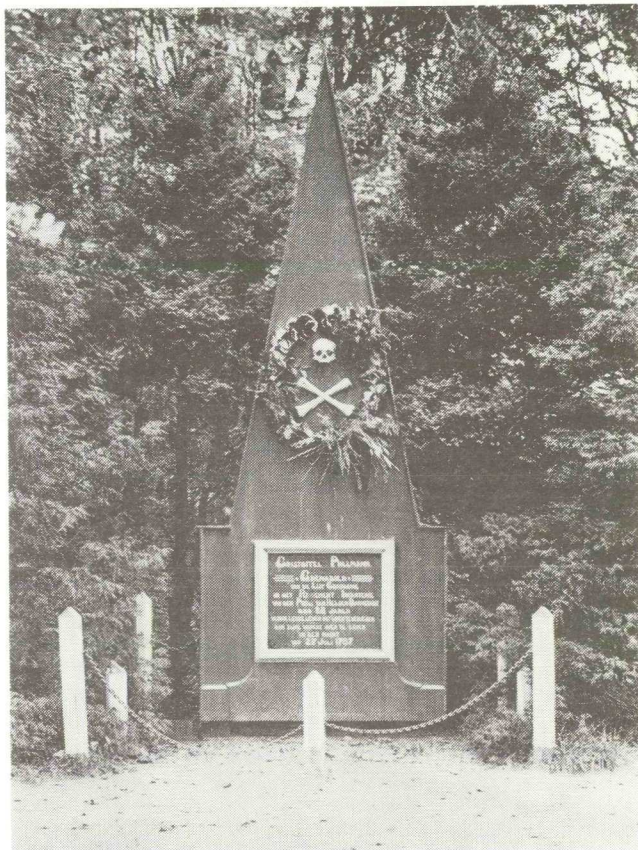
Ook ligt in deze heerl. het koninklijk lustslot Soestdijk.

Van deze heerl. is geen wapen bekend dan het koninklijke, hebbende tot randschrift: "Particulier domein des Konings, Soestdijk".

SOESTDIJK; geh. in Eemland, prov. Utrecht, arr., kant. en 1½ u. W. van Amersfoort, gedeeltelijk gem. en ½ u. Z. van baarn, gedeeltelijk gem. en ¾ u. W. van Soest, ter wederzijden van de brug over de Pijnenburger-grift, aan de zuidelijkste punt van het Soestdijkerbosch en aan den straatweg van Amersfoort naar Naarden; met 18 h. en 100 inw., van welke 10 h. en 70 inw. onder Baarn en 8 h. en 30 inw. onder Soest. Ook heeft men er het koninklijk lustslot van

dien naam (zie het volgende art.), benevens onderscheidene buitenplaatsen en aanzienlijke hofsteden.

Dit geh. ontleent zijnen naam van eenen dijk, welke in eene noordelijke rigting van Soest naar Gooiland loopt, en is een veel bezocht uitspanningoord, met drie logementen. Aan het begin van den weg naar den Dolder, met den rug naar het slot, staat een houten monument, ter gedachtenis van een militair in den jare 1787 aldaar op zijnen post gesneuveld. C9 Te Soestdijk ligt over de Praamgracht eene fraai gemetselde brug, welke in 1833 op kosten van Z.M. Koning Willem II, destijds Prins van Oranje, als een geschenk, onder directie van den Burgemeester der gemeente Soest, G. van Steyn van Hinsbroek is gebouwd.

Pullmann - Monument

SOESTDIJK, koninklijk lustslot in Eemland, prov. Utrecht, arr. kant. en $1\frac{1}{2}$ u. W. van Amersfoort, gem. en $\frac{1}{2}$ u. Z. van Baarn. Het was voorheen een lustslot, door Willem III, Prins van Oranje, in het jaar 1674 aangelegd en gebouwd. Om dien Vorst het verblijf alhier aangenaam te maken, werd in het zelfde jaar door die van de stad Utrecht, ter staatsvergadering ingebracht, dat zij, uit aanmerking van de overgrooten diensten, getrouwe voorzorgen en heldhaftige

dadene, ter bevordering van de algemeene welvaart, door den Prins, bewezen en gedaan, eenparig goedgevonden hadden, te bewerken, dat hem, eeuwiglijk en erflijk, opgedragen werd het vrije hooge middelbare en lage rechtsgebied in de heerlijkheden van Soest, Baarn en ter Eem; in welk voorstel de Geëligeerden, gelijk ook het Lid der Edelen, benevens den Pensionaris van Amersfoort, bewilligden, welke, tevens verklaarden, daarbij te willen voegen de heerlijkheden van Eemnes-Binnen- en Buitendijks, om het rechtsgebied wat verder uit te breiden.

De Geëligeerden en de stad Utrecht, in dit nader voorstel bewilligd en de Vorst de aanbieding aangenomen hebbende, werd er, in de gemelde heerlijkheden, een Collegie van Jurisdictie, of hoog Geregte, met de bedienden daartoe behoorende, opgericht. Doch na den dood van Willem III, Koning van Groot-Brittannië, die, zonder wettige nakomelingen, overleed, verklaarden de Staten van Utrecht, het gemelde rechtsgebied en heerlijkheden wederom vervallen te zijn in den schoot der provincie en ter hunner vrije beschikking. Zij werden toen onder den Maarschalk van Eemland hersteld in dien staat, waarin zij, vóór de vergunning van het jaar 1674, geweest waren. De lustplaats Soestdijk kwam toen, bij uitersten wil van den, overledenen Koning aan Johan Willem Friso, Prins van Oranje en Stadhouder van Friesland, en na diens dood aan zijnen zoon Willem IV, wien, in het jaar 1749, door 's lands Staten insgelijks en om de zelfde redenen, als aan Willem III geschied was, het hooge, vrije, middelbare en lage rechtsgebied, opgedragen werd over de heerlijkheden Soest, Baarn en Ter-Eem, die den Prins toebehoorden, met het erfelijk regt, om op zijne wettige nakomelingen te kunnen vervallen; zoo als ook, na het overlijden van dien Vorst, geschied is op zijnen zoon Prins Willem V. In 1795 werd het een domein van den Staat en korten tijd een logement, doch in 1816 door de Staten-Generaal als eene openbare hulde van het dankbare Vaderland aan den held van Quatrebras en Waterloo, thans onzen geëerbiedigden Koning, aangeboden. C10

Het slot is een fraai nieuwerwetsch gebouw van drie verdiepingen, met uitspringende vleugels ter wederzijden, en heeft een prachtig voorkomen.

Van het ruime voorplein, welk door zware boomen aan de kanten beschaduwde wordt, klimt men, met een trotschen opgang van twaalf trappen, onder een balkon, naar het voorportaal; van waar men door eene groote dubbele deur in de voorzaal treedt en vervolgens in de andere vertrekken. Van achteren ligt het huis in vijvers en is van schoone tuinen en bekoorlijke wandeldreven omringd; aan de eene zijde ziet het uit op den Amersfoortschen straatweg en op eene pronknaald, welke ter vereeuwiging van den 18 Junij 1815 opgericht is; aan de andere zijde op eenen vijver, waarin een eilandje ligt met populieren beplant en op de boschrijke hoogten van de Vuursche. Tot de bezienswaardigheden van dit koninklijk goed behooren nog de beide, geheel in den Chineschen smaak gebouwde huizen Peking en Canton, het groote en fraaije bosch en de onderscheidene kostbare schilderijen, waaronder dat van den slag bij Quatre-bras door den vermaarden Pieneman. Van de hoogte van het paleis of uit de Belvédère heeft men een verrukkend uitzicht op het schoone park en op de naburige bosschen van Pijnenburg, de Vuursche en Hilversum. Minder echter voldoet van daar het gezigt naar den kant van Baarn, als te veel beperkt door het hoog gewelfde bosch. Ter linkerhand is, tusschen groenend lover, bevallig eene kleine landhoeve gelegen, welke aan 's Konings dochter Prinses Sophia toebehoort; terwijl ter rechterhand eene grootere landhoeve, genaamd Willemshoeve, wordt gezien. Dit goed beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 683 bund. 62 v. r. 94 v. ell.

SOESTERBERG, R.K. stat. in het aartspr. van Utrecht. Men heeft er eene kerk in het geh. den Berg (zie dat woord), gesticht in 1839 en aan den H. Karel Bonnomeus toegewijd. Dit gebouw is in den Gothischen stijl met ijzeren ramen voorzien, heeft een zeer bevallig uiterlijk en maakt met de pastorie een geheel uit. De stat. wordt bediend door eenen Pastoor en telt ruim 400 zielen, onder welke ook eenige uit de burgel. gem. Zeyst mede gerekend worden. Het getal Kommunikanten, beloopt 230. De stat. van Soesterberg heeft ook eene afzonderlijke begraafplaats.

R.K. Kerk, Soesterberg

- C1 In "Het boek voor Moeder en Dochter" - een uitgave uit 1906 - worden als stoffen waaruit een "vrouwenbroek" kan worden gemaakt, genoemd: keper, Amersfoort, madepolam, en engelsche keper.
Zou dat Amersfoort een stof kunnen zijn, welke door de Soester

vrouwen werd gesponnen en in het naburige Amersfoort ter markt werd gebracht?

Wie kan de redactie vertellen wat "madepolam" is?

- C2 In de glasblazerij werkten in 1803 behalve de meesterknecht zeker 18 arbeiders, w.o. 6 blazers, 5 halfblazers, 2 stokers en 5 stelders. (RAU gem. Soest nr. 277)
- C3 Ds. Bos deelt deze mening niet. Zie "Uit de geschiedenis van Soest" deel I blz. 39 onder het hoofdstuk "Predikanten bij de Nederduitsch Hervormde Gemeente te Soest" (uitgave van onze Historische Vereniging Soest).
- C4 De tweede vermelding van het aantal r.k. ingezetenen lijkt mij in tegenspraak met de eerste. In de eerste wordt Soesterberg uitdrukkelijk opgenomen; in de tweede is dit dubieus. Wanneer Van der Aa voor Soest 2 pastoors en 1 kapelaan vermeldt voor het jaar 1840, doelt hij op pastoor Martinus van Dijk die op 5 september 1826 naar Soest kwam en daar bleef tot zijn emeritaat op 7 oktober 1839 resp. diens opvolger Gerardus van Grieken die van 1839 tot 10 september 1851 zieleherder te Soest was. Er zijn nimmer 2 pastoors in Soest geweest. De eerste pastoor in Soesterberg was Ludovicus Rademaker, die op zijn verjaardag (7 augustus 1837) aldaar werd benoemd. Hij overleed te Soesterbeg op 18 december 1872. Naar hem is de Rademakerstraat genoemd.
- C5 Bedoeld wordt Koningin Anna Paulowna, dochter van Tsaar Paul I van Rusland en gemalin van onze Koning Willem II (geb. 7.1.1795, overl. 1.3.1865). Zij stichtte ook de Naaldvakschool aan de huidige Burg. Grothestraat. In het "Anna Paulownahuis" stonden (of staan nog) in het grootste leslokaal de borstbeelden van Koning en Koningin.
- C6 De fantasie van Van der Aa heeft onze gemeente wederrechtelijk teveel eer aangedaan. Aldegraaf werd geboren in Paderborn in 1502 en verhuisde al spoedig naar Soest in Westfalen. Vandaar ook de naam Albert van Westfalen.
- C7 "Aan kolen gelegd" = gebrandschat.
- C8 Dit is waarschijnlijk dezelfde brand als die welke werd genoemd in "Van Zoys tot Soest" - 4e jaargang nummer 3 blz. 11.
- C9 Christoffel Pullman.
- C10 Hoe lommerrijk lag het paleis in die jaren in een 683 hectare groot bezit, waartoe ook de huizen Peking en canton te Baarn behoorden.

BOEKBESPREKING

"Zestig jaar samen op weg"

is een uitgave ter gelegenheid van het zestigjarig bestaan van de Mariaparochie te Soestdijk.

In het vorige nummer van ons tijdschrift werd u voorkennis gegeven van het verschijnen van dit boekwerkje betreffende de geschiedenis van de Mariaparochie te Soestdijk (beter bekend als "de kerk op Nieuwerhoek").

Het eerste exemplaar van dit werkje is zondag 9 september jl. tijdens een feestelijke herdenkingsbijeenkomst aan pastoor H.M.M. Goddijn aangeboden.

Het boekje - bevat in een fraaie omslag van 250 grams karton - is uitgevoerd in een prettig leesbaar lettertype, gedrukt op 100 grams mat papier en omvat 68 pagina's. De vormgeving was in handen van de heer F. Elsmann, die ook altijd ons tijdschrift geheel belangeloos tot in de puntjes verzorgt.

U kunt erin lezen over het ontstaan van de parochie; de bouw van de kerk in 1925; de afbraak van parochie en kerk in de zeventiger jaren; de herleving van het kerkelijk leven in de laatste jaren en dat alles tegen de achtergrond van de maatschappelijke toestanden in onze gemeente.

Leggen van de fundering van de oude kerk in 1924

De gegevens werden ontleend aan het Aartsbisshoppelijk Archief te Utrecht, het parochie-archief van de St. Petrus & Paulusparochie en dat van de jubilerende Mariaparochie.

Het blijft jammer, dat van het archief van de Petrus & Paulusparochie bijna niets meer over is, nadat bij de aan het Kerkplein gepleegde

afbraak en nieuwbouw rond 1968/69 veel materiaal van historische waarde werd weggegooid of verbrand. De Aartsbisschop van Utrecht, Mgr. Dr. A.J. Simonis, gaf het boekje een persoonlijk voorwoord mee. Naast een groot aantal foto's zijn enige nooit eerder gepubliceerde documenten aan de tekst toegevoegd. Het is gelukt nagenoeg alle op de foto's voorkomende Soesters te identificeren, waardoor het boekwerkje voor vele inwoners van onze gemeente aan waarde heeft gewonnen. Hun namen zijn als onderschrift bij de betreffende foto's vermeld. Juist omdat de hele geschiedenis van de parochie in nauwe samenhang met de gemeentelijke situatie wordt behandeld, is het boekje niet alleen van belang voor de parochianen van Soestdijk (voor wie het in aanvang wel werd geschreven) maar voor elkeen die zich voor de geschiedenis van "Zoys tot Soest" interesseert. De baten uit de verkoop van het werkje zijn bestemd voor de actie "Soestdijk helpt Formosa-Brazilië". Dit betreft een project, dat door pastoor Goddijn tijdens zijn werkzaamheden in Brazilië werd opgezet en waar een destijds gebouwd ziekenhuisje dringend modernisering behoeft.

Koopt u daarom het boekje; u zult er enige prettige uren mee beleven en u steunt tevens een "gericht stuk ontwikkelingshulp" zonder "strijkstok"!

Voor zover nog voorradig, is "Zestig jaar samen op weg" te verkrijgen bij de heer J.J.W.M. van Steen, Julianalaan 4, Soest, telefoon 21.412. Prijs afgehaald f 10,-; bij toezending per post f 12,80.

OPROEP

Met de lezers bedoel ik niet alleen de leden van de Historische Vereniging Soest maar ook degene die dit blad uit andere hoofde onder ogen krijgen.

Zoals u in het vorige nummer hebt kunnen lezen, heeft de redactie een oproep geplaatst om de trein te laten rijden.

Uit ervaring weet ik, dat het de redactie elke keer heel wat energie kost om het blad gevuld te krijgen. Het is net een boemeltrein; tegenwoordig praat men over stoptrein. Elke keer wanneer de trein op een station heeft stil gestaan, kost het heel wat energie om weer op snelheid te komen. De aangevoerde kopy zou moeten zijn als een sneltrein. De trein moet niet alleen dit jaar rijden maar ook de komende jaren blijven gaan!

Wanneer ik met de opmaak van het blad bezig ben, gaan m'n gedachten alweer naar het volgende nummer. Er komen dan allerlei onderwerpen bij me op. Om het de lezers misschien wat gemakkelijker te maken, zal ik er een paar noemen.

De stoomtram en later de elektrische tram, Amersfoort-Zeist waarvan vele inwoners van Soesterberg gebruik hebben gemaakt.

De aanleg van de spoorlijn Den Dolder-Baarn met de bouw van het station Soest met de koninklijke wachtkamer.

Aanleg van de waterleiding met de bouw van de watertoren die nu tot woning zal worden omgebouwd.

De landbouw in Soest vóór en tijdens de 2e wereldoorlog.

Voorvallen tijdens de 2e wereldoorlog en misschien ook van de eerste wereldoorlog.

En misschien zijn er wel oudere lezers die wat kunnen schrijven over het huishouden in het begin van deze eeuw, want koelkast, diepvriezers, wasmachine e.d. bestonden toen nog niet.

Er zijn nog genoeg andere onderwerpen. Met het bovenstaande hoop ik de lezers te hebben geholpen aan ideeën.

Laten zij die één of andere gebeurtenis nog hebben meegemaakt of die iemand anders kennen die een aardig of een droevig verhaal kan vertellen en het niet gemakkelijk kunnen opschrijven, zich in verbinding stellen met de redactie van dit blad. Het adres is te vinden aan de binnenzijde van het omslag.

RIJK EN ARM

door F. Elsman

Binnen een week een bezoek gebracht aan het Buitenmuseum van het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen en aan het Rijkmuseum Paleis het Loo te Apeldoorn. Wat een contrast tussen de beide musea. Het museum te Enkhuizen geeft een goed beeld hoe de leefomstandigheden waren van de arbeiders en neringdoenden omstreeks de eeuwwisseling. Verschillende woningen, werkplaatsen en winkeltjes zijn ingericht met materiaal uit die periode. Wanneer men de woningen of werkplaatsen betreedt, krijgt men de indruk dat de bewoner net even weg is. Wanneer je dan enkele dagen later door het Paleis Het Loo loopt, zie je daar vertrekken, die groter zijn dan zo'n arbeiderswoning in Enkhuizen.

Velen van u zullen zich zeker afvragen, wat heeft dit nu met Soest te maken. Nu, dat grote contrast bestond toen ook in Soest.

De vele armoedige woningen, die ook Soest gekend heeft zijn inmiddels gesloopt, de grote landhuizen, voor zover niet verdwenen, zijn thans in gebruik als kantoor en de welgestelden wonen thans vaak in fraaie bungalows.

Van de verschillende landhuizen of villa's uit die periode zijn nog afbeeldingen of ansichtkaarten aanwezig, maar van de arbeiderswoningen of hutten zijn geen kaarten gemaakt. Soms zijn deze nog wel fotografisch vastgelegd, maar dan hoofdzakelijk voor documentatie. Hoe de levenswijze van de welgestelden was, is vroeger vastgelegd door middel van schilderijen. Hoe de arbeiders moesten proberen rond te komen vindt men op een enkele uitzondering na, niet afgebeeld. In de huisjes voor de arbeiders, treft men dan ook nimmer een schilderij aan. Het geld voor iets extra ontbrak er. In de woningen van de welgestelden, vindt men volop schilderijen. Alle familieleden zijn altijd wel eens door een portretschilder vereeuwigd. Tegenwoordig wordt bijna iedereen wel eens gefotografeerd. Dat contrast tussen rijk en arm is verdwenen.

In de huidige tijd kan men zich haast niet voorstellen hoe men toen leefde. Men kon niet even de lamp aandoen of de verwarming wat hoger zetten. Radio was er niet en ook b.v. de keuken was niet al te royaal ingericht. Soms bestond deze uit niet meer dan een tafeltje met een paar petroleumstellen.

Het is niet mogelijk een beschrijving te geven van al hetgeen er te zien is. Men moet dit zelf gaan zien.

Mocht er bij de leden van de Historische Vereniging Soest belangstelling zijn om gezamenlijk met een bus deze musea te bezoeken, dan is dit misschien iets voor het bestuur om dit te organiseren. De belangstelling moet dan wel blijken uit een berichtje aan b.v. de secretaris.

